

HENKISSOSIAALINEN VALTIO: SUOJAAKO VIHAPUHEEN RAJOITTAMINEN DEMOKRATIAA?

Susanna Ahonen

DOI: <https://doi.org/10.33344/vol17iss1pp56-63>

Helsinki Law Review, 1/2023, pp. 56–63

© 2023 Pykälä ry, Mannerheimintie 3 B, 5th floor, 00100 Helsinki, Finland, and the author.

ABSTRACT

A wayfarer once told about his childhood: “I grew up wandering in a horse carriage. Life was dangerous, my family was persecuted and discriminated. My father had to protect his children and keep a discipline. We had physical limits, but mentally we were free.”

What is the difference between mental and physical limits? How does one categorize restrictions on freedom of speech, such as prohibiting hate speech? Are these restrictions mental, physical, or perhaps social? It is settled that law as a system is socio-mental by its nature, but freedom of speech is socio-mental also by its substance. How do socio-mental restrictions then fit our modern democratic model?

The philosophical frame of reference of the article consists of enlightenment era literature on European democratic models, especially Montesquieu’s *The Spirit of Law*. It is concluded that in democracy’s struggle for existence, it may not be most useful to restrict hate speech as a crime. Democratic conversation could be improved in other ways, such as including minorities in public discussion.

I. JOHDANTO

Muuan kulkijaksi itseään tituleeraava henkilö kuvasi kerran minulle lapsuuttaan:

”Kasvoin kiertäen hevosvaunuissa, muuta kotia minulla, vanhemmillani, sisarillani ja veljilläni ei ollut. Suuri perheeni kohtasi tien päällä jatkuvasti vaaratilanteita – meitä syrjittiin ja vainottiin. Isäni piti asettaa lapsille fyysisiä liikkumarajoja suojellakseen meitä, mutta henkisesti olimme vapaita.”

Olen siitä asti pohtinut, mitä hän tarkoitti erottaessaan henkiset ja fyysiset rajat toisistaan. Kuinka fyysiset rajoitukset eroavat henkisistä? Onko esimerkiksi sananvapauden rajoittaminen fyysisistä vai henkisistä?

Viime aikoina vihapuhe on herättänyt paljon keskustelua, ja politiikassa sekä oikeustieteessä on pohdittu mahdollisuutta kieltää vihapuhe.¹ Käsittelen kysymystä käyttäen lähteenä Laura Jauholan, Jenna Siltalan ja Kati Niemisen laatimaa seurantaselvitystä oikeusministeriölle vihapuheen nykytilasta ja vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin (2022). Filosofisen viitekehyksen muodostaa valistusajan modernin demokratian peruskirjallisuus, josta olen valikoinut Montesquieun Lakien hengen (1768) ja Immanuel Kantin Moraalien metafysiikan perustuksen (1785).

Valtiolla on valta pakottaa yksilö pidättäytymään tietyistä toimista ja toisaalta suojella yksilöä toisten vallankäytöltä. Artikkelissa kysyn, voiko valtio puuttua vihapuheeseen ja mikä olisi siihen tehokkain keino. Analyysini ei kohdistu esimerkiksi siihen, kuinka pitkälle vihapuhetta tulisi rajoittaa tai onko viha aina negatiivista. Kysymys on siitä, millä tavoin valtio voi rajoittaa yksilön henkissosiaalista toimintaa, ja kuinka se istuu demokratiamallimme. Käsittelen kysymystä ensin analyttisesti, ja lopussa pyrin vastaamaan siihen normatiivisesti.

2. LAIN JA SEN SISÄLLÖN HENKISYYDESTÄ TAI FYYSISSYYDESTÄ

Ensin on määriteltävä, mitä ovat henkinen ja fyysinen. Sanoja käytetään erityisesti puhuttaessa hyvinvoinnista, joka voi olla jompaakumpaa sorttia. Toisaalta tunnetaan käsitteet henkinen ja fyysinen (tai ruumiillinen) väkivalta. Näissä yhteyksissä fyysinen väkivalta tarkoittaa yleensä

1 Vihapuheen määritelmästä ks. Jauhola, Laura; Siltala, Jenna; Nieminen, Kati: ”Että puututtaisiin konkreettisesti”: Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriö 2022, s. 18. (Jauhola – Siltala – Nieminen 2022).

aktiivista toisen ihmisen ruumiillista satuttamista, kuten lyömistä ja tukistamista, sekä passiivista toisen heitteille jättämistä.² Taas henkinen väkivalta merkitsee aktiivista sanallista loukkaamista sekä passiivista ryhmän ulkopuolelle jättämistä.

Henkinen väkivalta on vaikea käsitellä siksi, että se on helppo sekoittaa mielensä pahoittamiseen. Kuitenkin tietty ydinalue voidaan tunnistaa: esimerkiksi koulukiusaaminen on usein sellaista henkistä väkivaltaa, mitä ei voi kuvata pelkäksi mielensä pahoittamiseksi. Eräs henkisen ja fyysisen väkivallan rajatapaus on vangitseminen. Vangitseminen on liikkumisvapauden rajoittamista, jossa fyysisesti lukitaan toinen ihminen johonkin tilaan. Katsoisin, että vangitseminen on fyysistä väkivaltaa.

Vaikka esimerkiksi Robert Coverin mukaan laki on aina jollain tapaa väkivaltaista, ei sen asettamia raameja yleensä kutsuta väkivallaksi vaan rajoituksiksi.³ Luonnonoikeusteoreetikot voisivat yhdistää rajoitukset luonnonlakeihin. Villissä luonnossakin ihmisen vapaudet riippuvat olosuhteista. Luonnonoikeusteorian mukaan sivilisaatio ja sen lait ovat luonnon tuotteita.⁴ Positivisteille rajoitukset ovat ihmisten päättämiä, yhteiskuntasopimukseen kuuluvia, yksilölle asetettuja rajoja.⁵

Kun kysytään, onko jokin lain asettama rajoitus henkinen vai fyysinen, kysymyksellä on monta merkitystä. Puhutaanko siitä, millä keinoilla laki rajoittaa yksilön toimintaa. Pakottaako laki esimerkiksi pakkokeinojen vai jonkin henkisen menetyksen nojalla noudattamaan normia. Esimerkiksi vangitseminen on fyysinen rajoituskeino, siinä missä vaikkapa rikosrekisterimerkintä on etupäässä sosiaalinen ja henkinen keino. Saatetaan myös puhua siitä, millaista toimintaa lailla rajoitetaan. Rajoitetaanko laissa ihmisen henkistä toimintaa, kuten ajatusten tuottamista paperille, vai fyysistä toimintaa, kuten kynän liikuttamista paperilla.

Henkistä ja fyysistä ei voi täysin erottaa toisistaan. Esimerkiksi sääntö, jonka mukaan jokin teksti, vaikkapa hakemus valtion virkaan, on kirjoitettava tietokoneella, rajoittaa paitsi fyysistä myös henkistä toimintaa, sillä käsiala on henkisen ilmaisun tuotos. Toisaalta pelko siitä, että lakia rikkomalla voi joutua vankilaan, liittyy paitsi fyysiseen koskemattomuuteen (”en pääse liikkumaan”), myös vankilassa istumisen epämiellyttävään henkiseen tyhjyyteen (”en pääse ajattelemaan, ilmaisemaan itseäni ja kehittymään henkisesti”), sekä sosiaaliseen vastuuseen omasta perheestään ja läheisistään (”en pääse huolehtimaan perheestäni ja läheiseni jäävät

2 Koska kirjoituksen aiheena on sananvapaus, väkivaltaa käsitellään vain ihmisten välisenä ilmiönä, ei esimerkiksi eläimiin kohdistuvana.

3 Cover, Robert: *The Folktales of Justice: Tales of Jurisdiction*. *Capital University Law Review* 1985, vol. 14(2) s. 179–205; Ks. myös Lindroos-Hovinheimo, Susanna, *Toistuvia pettymyksiä: pohdintaa perustuslain tulkinnan vaikeudesta*, *Lakimies* 7–8/2022.

4 Tämä pätee erityisesti klassiseen luonnonoikeuteen, jossa laki ja moraalit jossain määrin samaistettiin. Penner, James; McCoubrey, H.; Melissaris, Emmanuel; White, Nigel: *McCoubrey & White's textbook on jurisprudence*. Oxford University Press 2012, s. 11–13. (Penner et al. 2012)

5 Kuten Jeremy Benthamin ja John Austinin positivistiset teoriat usein tyypitetään: ”Law is a command of the sovereign backed by a sanction”. Penner et al. 2012, s. 41.

heitteille”). Henkisen ja fyysisen lisäksi on siis myös kolmas, eli sosiaalinen elementti. Väkivaltaan liittyy käytännössä aina sosiaalinen ulottuvuus. Itsetuhoisuudellakin on käytännössä aina sosiaalisia vaikutuksia. Käytän jatkossa myös henkisen ja sosiaalisen yhteisnimistystä henkissosiaalinen.

Immanuel Kant esittää teoksessaan *Moraalin metafysiikan perustus*, että ihmisellä on luontainen tahto kunnioittaa lakia.⁶ Kant kiteyttää seuraavasti: ”minun ei pidä koskaan menetellä muuten kuin siten, että voin samalla myös tahtoa, että maksimistani tulisi yleinen laki.” Näin perustellen laki on jo itsessään henkistä; muutoinhan kaikki tulisi toteuttaa fyysisin pakkokeinoin.

Jos lain perusolemus on henkinen, kohdistuvatko kaikki lait sitä myöten ihmisen henkiseen toimintaan? Kohdistuuko esimerkiksi kiinteistöverolain 6.1 §:n mukainen kiinteistön omistajan velvollisuus maksaa kiinteistöveroa yksilön henkiseen toimintaan – ei. Laki alistaa ihmisen yhteiskuntasopimukseen, jossa jokainen on velvollinen maksamaan veroa, eikä kellekään ole valtion rajojen sisällä vapautta elää anarkiassa – kenties muualla kuin vankilassa, vajaanlaisena tai muutoin toimintavapaudeltaan rajoitettuna. Kiinteistöverovelvollisuuden henkisyys kuitenkin perustuu lain olemukseen itsessään henkisenä järjestelmänä, eikä niinkään lain sisältöön. Lain sisältö velvoittaa yksilön fyysisesti maksamaan veron käteisellä tai verohallinnon pankkitilille. Eri asia on, että verovelvollisuus voi herättää emotionaalisia tuntemuksia tai kenties vaikuttaa sosiaaliseen ilmapiiriin.

Mihin sananvapaus ja sen rajoitukset sitten sijoittuvat? Perustuslain 12 §:ssä säädetään muun muassa: ”Sananvapauteen sisältyy oikeus *ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa* tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.” [kursiivi lisätty.] Käsitellään ensin oikeus *ilmaista*. Ilmaiseminen on fyysistä toimintaa, mutta se on muutakin kuin esimerkiksi oikeutta tuottaa puhetta tai muuta ääntelyä. Sana *ilmaisu* viittaa siihen, että sanoilla, äänillä, eleillä tai kirjoituksilla on jokin henkinen tai sosiaalinen merkitys – se, millä fyysisellä keinolla tämä merkitys tuodaan ulos, ei ole tärkeintä. Toisaalta sama voidaan todeta tiedon, mielipiteen tai muun viestin *julkistamisesta* sekä *vastaanottamisesta*. Sananvapaus on siis etupäässä henkissosiaalinen vapaus.

Rikoslain 11:10:ssä on kriminalisoitu kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Siinä kielletään rikoksena sellaisen tiedon, mielipiteen tai muun viestin asettaminen yleisön saataville, jossa ”uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella”. Tämä on

6 Kant, Immanuel: *Moraalin metafysiikan perustus* [1785]. Suom. Markus Nikkarla. *Areopagus* 2014, s. 4:402. (Kant 1785); Sinänsä Kantia pidetään oikeuspositivistina, mutta tämä käsitys ihmisen luonnollisesta tahdosta on läsnä myös luonnonoikeudellisessa ajattelussa. Tätä luonnollista tahtoa kutsutaan myös oikeuden demokraattiseksi legitimaatioksi, ks. Tuori, Kaarlo: *Modernin oikeuden ongelma: Habermas, Kant vai Foucault*. *Tiede&Edistys* 4/1988, s. 257–261, 259–260.

selkeimmin vihapuheeseen kohdistuva rikosnimike, vaikka vihapuhe voidaankin tuomita esimerkiksi kunnianloukkauksena (RL 24:9), laittomana uhkauksena (RL 25:7) tai vainoamisena (RL 25:7a).⁷ Toisaalta kaikki vihapuhe ei välttämättä ole rikoksena kiellettyä. Syrjintä kielletään myös yhdenvertaisuuslaissa sekä tasa-arvolaisissa, mutta ne eivät koske yksilön toimintaa, ellei tämä ole vastuuasemassa esimerkiksi virkamiehenä tai työnantajana.

Vihapuheen kieltämistä on punnittava sananvapauden kanssa. Vaikka sananvapaus on henkissosiaalinen vapaus, vihapuheella tarkoitetaan pikemminkin epäsosiaalista ja henkisesti vajavaista, kuin henkissosiaalista toimintaa. Korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenee, ettei vihapuhe nauti sananvapauden suojaa.⁸ Kimmo Nuotio on myös tuonut esiin, että vaikka kyse olisi oikeuksien väärinkäytöstä, perus- ja ihmisoikeuksia on aina punnittava, jotta oikeudet säilyttävät vahvan asemansa.⁹

3. SANANVAPAUDEN RAJOITTAMISESTA DEMOKRATIASSA

3.1 Montesquieu ja sananvapaus demokratian evolutiivisena ominaisuutena

Teoksessaan *De l'esprit des lois* (Lakien henki, ei suom.) paroni Montesquieu käsittelee erilaisia yhteiskuntajärjestelmiä, kuten demokratiaa ja monarkiaa. Montesquieun ajattelussa erilaiset sivilisaatiot ovat ikään kuin evolutiivisia tuotoksia.¹⁰ Filosofin esittää, että demokratiaa kannattelee *la vertu*, suomeksi hyve, siveys tai oikeamielisyys.¹¹ Säilyäkseen hengissä demokratia vaatii siis kansalaisten hyveellisyyttä; samalla tavalla kuin vaikkapa kalat tarvitsevat kidukset hengissä pysyäkseen. Vertauksen vuoksi, monarkiaa kannattelee Montesquieun mukaan kunnia.¹² Monarkiassa hiljaisilla toimilla ja tapahtumilla ei ole seurauksia, samalla julkiset, koko yhteiskuntaa koskevat rikokset tapahtuvat yksityisesti. Taas demokratiassa yksityiset rikokset ovat julkinen asia.¹³

7 Ks. myös Jauhola – Siltala – Nieminen 2022, s. 20.

8 Ks. Nuotio, Kimmo: Oikeuden väärinkäyttö, s. 396–411 julkaisussa Yli-Hemminki, Esko; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo (toim.) Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022, s. 402–404. (Nuotio 2022)

9 Nuotio 2022, s. 397.

10 1700-luvulla ei evoluutioteoriaa ollut vielä keksitty, eikä Montesquieu puhu suoraan evoluutiosta, mutta hän kuvaa yhteiskuntajärjestelmien ominaisuuksia niiden syntyprosessien kautta, ikään kuin luonnonkappaleina.

11 Montesquieu, Charles Louis de Secondat: De l'esprit des lois [1768]. WWW-dokumentiksi toimittanut Gale Eighteenth Century Collections Online, s. 39–44. (Montesquieu 1768)

12 Montesquieu 1768, s. 47–49.

13 Montesquieu 1768, s. 47; Yksityisen julkisuus onkin esimerkiksi feminismin pohja-ajatus, kuten Carol Hanischin tunnetuksi tekemän sloganin mukaan, "The Personal is Political". Hanisch, Carol: The Personal is Political, 1969. <<https://webhome.cs.uvic.ca/~mserra/AttachedFiles/PersonalPolitical.pdf>> Viitattu 27.3.2023.

Yhteiskuntajärjestelmän evoluutiokamppailussa, jota Montesquieu kuvaa, sananvapaus on perusasetelma, kun sen rajoitukset ovat valtion pyrkimyksiä säilyttää yhteiskuntarauha ja estää esimerkiksi nationalistinen liikehdintä, joka johtaisi kohti autoritääristä hallintoa. Vihapuheen eri kriminalisointien tarkoituksena on myös parantaa sananvapautta, siinä missä uhkailu ja panettelu etenkin ryhmiin kohdistuvana on omiaan heikentämään heidän ilmaisunvapauttaan.¹⁴ Kuitenkin, mitä enemmän valtio rajoittaa yksilöiden toimintaa, sitä alttiimpi se on kritiikille, tottelemattomuudelle ja kapinoinnille. Demokratian säilymisen kannalta sananvapauden rajoitukset ovat siis kaksiteräinen miekka.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan on rikos, joka kohdistuu ryhmiin. Sääöksessä kuvattu ryhmäjoittelu (rotu, ihonväri, uskonto...) kuvastaa valtion arvopohjaa, toisaalta mainitaan, että muukin näihin rinnastettava peruste on mahdollinen.¹⁵ Tuomioistuin määrittelee, kuka kuuluu mihinkin ryhmään. Periaatteessa esimerkiksi hiusten väri voisi säännöksen perusteella rinnastua ihonväriin tai syntyperään, ammattivalinta tai jopa ruokavalio voisi rinnastua vakaumukseen.¹⁶ Lopulta on vaikea keksiä ryhmää, jota saisi laillisesti solvata, panetella tai uhata – vaikka käytännössä rikoksen tunnusmerkistö ei aivan näin helposti täytyisi. Kuitenkin sääöksessä mainitulla ryhmäjoittelulla on merkitystä, sillä se kuvaa yhteiskuntamme historiaa ja arvopohjaa. Se, että puhutaan ryhmistä, myös legitimoii säännöksen demokratian kannalta; jos esimerkiksi ylipäättään kaikki solvaaminen yleisön keskuudessa olisi kiellettyä, tuomioistuimet kenties täytyisivät tavanomaisistakin poliittisista kamppailuista ja perheriidoista, joita tuomioistuinprosessi ei palvele. Erilaisten ryhmien vapaan toiminnan turvaaminen – ettei yksilöä julkisessa keskustelussa saa vihata sen ryhmän perusteella, jota hän edustaa – on demokratian toiminnan edellytys.¹⁷

3.2 Valtio henkissosiaalisena rajoittajana

Länsimaisessa demokratiassa voidaan sanoa, että yksilöt hyväksyvät valtion toiminnan yleensä parhaiten silloin, kun he saavat toimia vapaasti. Montesquieu, yhtenä länsimaisen demokratian esi-isistä, kuitenkin riitauttaa tämän käsityksen kuvatessaan demokratiaa järjestelmänä, jonka rapautuessa yksilöt eivät ole tyytyväisiä omiin vapauksiinsa tai siihen, että toisilla on heidän näkökulmastaan epämieluisia vapauksia.¹⁸ Taustalla on ajatus, että turvatakseen vakautensa demokratian tulisi pitää yllä tyytyväisyyttä.

14 Jauhola – Siltala – Nieminen 2022, s. 26.

15 Ryhmäjoat itsessään ovat myös omiaan aiheuttamaan ongelmia väliinputoajien oikeussuojan kannalta, minkä kritiikiksi on syntynyt intersektionalismi.

16 Sääntelyn avoimuutta on myös pidetty demokratian mahdollistajana. Ks. esim. Golder, Ben. Foucault and the Politics of Rights. Stanford University Press 2015, s. 90.

17 Mouffe, Chantal, Keskusteleva demokratia vai kiistelevä moniarvoisuus? Suom. Veikko Pietilä. Media & Viestintä 2009, vol. 32(3), s. 45–53. (Mouffe 2009)

18 Montesquieu 1768, s. 225–226.

Ilman rikosprosessia ei valtio voi poistaa vihapuhetta sisältäviä viestejä näkyviltä; tämä on julkaisuvapauden lähtökohta. Valtio, eli tuomioistuin, tulkitsee, onko viesti lain vastainen.¹⁹ Tämän tulkinnan perusteella esimerkiksi verkkosivun ylläpitäjä voidaan velvoittaa poistamaan viesti.²⁰ Lain sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 18 §:n 1 momentin mukaan verkkoviestin jakelu voidaan määrätä keskeytettäväksi myös tutkinnan aikana, jos on ilmeistä, että viestin pitäminen yleisön saatavilla on säädetty rangaistavaksi. Korkeimmalla oikeudella ei ole ennakkopäätöksiä siitä, kuinka säännöstä sovelletaan esimerkiksi kiihottamisrikoksen yhteydessä.²¹ On epäselvää, kuinka paljon säännökseen vedotaan vihapuheen yhteydessä ja kuinka helposti tuomioistuin tulkitsee verkkoviestin olevan ilmeisen lainvastainen esimerkiksi kiihottamisrikoksessa. Ei-ilmeiset lainvastaisuudet jäävät säännöksen ulkopuolelle.

Sinänsä jo prosessien pitkän keston vuoksi vihapuhetta sisältävät viestit voivat pysyä alustoilla pitkiäkin aikoja ja ehtivät siten satuttaa kohteitaan. Siitä huolimatta, että viestit olisivatkin lailla kiellettyjä, ne voivat synnyttää yleistä ahdistusta ja saada kohteensa pelkäämään julkiseen keskusteluun osallistumista, itsensä ilmaisemista tai jopa julkisilla paikoilla liikkumista.²² Vaikka vihapuhe tuomittaisiinkin rikoksena, tuomioistuimen syyksilukeva ratkaisu tai rahallinen korvaus ei täysin korjaa sen aiheuttamaa vahinkoa demokratialle. Toisaalta, koska viestiä ei välttämättä poisteta heti, vihapuhetta lietsovat henkilöt löytävät porsaanreikiä ja oikeutusta toiminnalleen.²³ Heitä, joilla on halu puhua rasistisesti, valtion kielto ilmaista mielipidettään ei välttämättä rajoita vaan voi jopa yllyttää. Kun julkinen valta puuttuu siihen, mitä saa sanoa, se rajoittaa myös julkisen keskustelun liikkumatilaa. Se, miten ihminen voi ilmaista itseään, on varsin henkilökohtainen kysymys. Jos valtio puuttuu liikaa yksilön henkissosiaaliseen liikkumavaraan, se voi herättää tyytymättömyyttä myös sellaisissa henkilöissä, joilla ei ole ollut mitään tekemistä vihapuheen kanssa. Tyytymättömyydestä syntyy demokratian vastustusta ja ääriliikkeiden kasvua.

19 H. L. A. Hartin mukaan tällaiseen tulkintaan liittyy vaikeissa tapauksissa väistämättä moraalisia, poliittisia tai muita arvovalintoja, kun Ronald Dworkin näkee oikeustieteen ohjeiden ja periaatteiden pystyvän erottamaan oikeudellisen pohdinnan tuomarin henkilökohtaisista poliittisista suuntauksista. Ääriliikkeiden sananvapausaktivistit usein väittävätkin, että lain tulkinta on arvolatautunutta tai poliittista. Toisaalta itse laki on arvolatautunut, koska sen säätäjät ovat ihmiset, poliitikot. Ks. Brink, David: *Legal Theory, Legal Interpretation, and Judicial Review*. *Philosophy & Public Affairs* 1988, vol. 17(2), s. 105–148.

20 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 18 §.

21 Korkein oikeus on käsitellyt säännöksen soveltamiskynnystä yksityisyyden suojaa loukkaavan tiedon välittämisen ja kunnianloukkauksen osalta ratkaisussa KKO 2019:81.

22 Vihapuheen ja häirinnän kokemuksia on selvitetty ja koottu oikeusministeriön seurantaselvityksessä, ks. Jauhola – Siltala – Nieminen 2022, s. 35–178.

23 Ks. myös Cliteur, Paul: *How does democracy function as a tool for multicultural Europe? (The Conscience of Europe Conference, Helsinki, Maaliskuu 2014)*, s. 12–13.

4. JOHTOPÄÄTELMÄT – NORMATIIVINEN KANNANOTTO

Vihapuheen kriminalisointi ei siis välttämättä kovin tehokkaasti turvaa demokratian vakautta, vaikka kieltä olisikin moraalisesti oikeutettu. Koska vihapuheen ehkäisemisessä on legitiimi motiivi, voisikin olla mahdollista, että vihapuheen kitkeminen kansan keskuudesta vaatisi parempaa keskustelua, sen sijaan, että lain asettamat rajoitukset muuttuvat entistä henkilökohtaisemmiksi.

Chantal Mouffe esittää ihanteellisen demokraattisen keskustelun kiistelevänä moniarvoisuutena, jossa tarkoitus ei ole kuitenkaan pyrkiä konsensukseen. Mouffe kuitenkin nostaa esiin tärkeän edellytyksen: vastapuolta ei pidetä tuhottavana vihollisena, jonka oikeutta esittää mielipiteitään vastustaisimme – toisin sanoen osapuolilla on inhimillistä kohtuuden tajuua.²⁴ Vihapuheen eri kriminalisoinnit itse asiassa jo toteuttavat juuri tätä päämäärää; pyrkien ehkäisemään sen, että tietyt ryhmät yritetään hävittää keskustelusta.

Kuitenkin käytännössä kiistelevä moniarvoisuus ja näiden ryhmien turvallisuudentunteen palauttaminen – mihin kriminalisoinnillakin pyritään – vaatii itse vihapuheen kohteiden osallistamista julkisiin keskusteluihin. Tällainen positiivinen erityiskohtelu ei sinänsä olisi yhteiskuntajärjestelmässämme mitään uutta: poliitikon säätävät jatkuvasti arvovalintojensa mukaisia lakeja, joissa eri ryhmille annetaan verotuksellisia etuja tai vaikkapa erityistä työsuojelua.²⁵ Kenties keskustelua voisi jopa parantaa, mikäli vihapuheiden kohteita otettaisiin avoimenkin suosivasti mukaan keskusteluihin, jotta vältyttäisiin epäselvältä tilanteelta, joka pyrkii miellyttämään kaikkia, muttei lopulta tyydytä vihapuheiden kohteita tai vihapuheen lietsoja.²⁶

Ehkä juuri tässä piilee tuo henkinen vapaus, josta muuan kulkija puhui; arvoja ei tarvitse lieventää miellyttämisen nojalla, mutta olivat arvot mitä hyvänsä, on ihmisellä oltava kohtuudentajua ja inhimillisyyttä. Yhteenvetona: laki on perusluonteeltaan henkissosiaalista. Sananvapauden rajoitukset ovat henkissosiaalisia myös substanssiltaan. Valtio ei kykene tehokkaasti sääntelemään yksilön henkissosiaalista toimintaa. Jotta demokratia parantaisi mahdollisuuksiaan säilyä hengissä, tulisi demokraattisen keskustelun laatua parantaa.

24 Mouffe 2009, s. 51–52.

25 Arvovalintojen välttämättömyys on myös Mouffin ajattelun taustalla, perustana Wittgensteinin ajattelu. Mouffe 2009, s. 48; Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tällaisen lain tulkinta voisi olla objektiivista. Ks. esim. Aalto-Heinilä, Maija: *Laintulkinnan objektiivisuus episteemisten riskien hallinnan näkökulmasta*. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1031–1051, 1044–1050.

26 Mouffin sanoin vältyttäisiin ”poliittisen” siivoamiselta politiikasta – siis eräänlaiselta kitkattoman ”järkipärisen ajattelun” hampaattomuudelta. Mouffe 2009, s. 45.